

Yazar Bilgileri Author(s)

Doktora Öğrencisi
Melek YELBOĞA

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Sosyoloji

melekyelboga40@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7823-1587

Künye Bilgisi

Büşra Özüdoğru, *Muhafazakârlığın Yerel Görünümleri Siirt Örneği*.

Ankara: Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.

366 sayfa.

ISBN: 9786253992156

Anahtar Kelimeler / Keywords

Türkiye'de Muhafazakârlık / Conservatism in Turkey
Siirt'te Muhafazakârlık / Conservatism in Siirt
Dinî Muhafazakârlık / Religious Conservatism
Kültürel Muhafazakârlık / Cultural Conservatism
Siyasal Muhafazakârlık / Political Conservatism

Kitap İncelemesi / Book Review

Makale Tarihleri / History of Article

Geliş Tarihi / Received

09/10/2024

Kabul Tarihi / Accepted

12/12/2024

Atıf / Citation

Yelboğa, Melek. “Büşra Özüdoğru, Muhafazakârlığın Yerel Görünümleri Siirt Örneği”. *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 2/2 (Aralık 2024), 170-180.

Batı dışı toplumların değişim sürecini ele alan çalışmalarda modernleşme kavramı en merkezi kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernleşme süreci, ulus-devlet olma sürecinde, bu toplumların geleneksel addedilen unsurları karşıt bir unsur olarak tanımlaması ve bu unsurların yerine “modern” olarak adlandırılan Batı toplumlarına ait değerleri koymasına üzerine şekillenmiştir. Söz konusu şekillendirme süreci ise tepeden inme ve daha ziyade devlet merkezli olmuştur. Türkiye’deki modernleşme süreci de bu türden bir modernleşmenin bir örneğidir ve bu süreç Akın’ın (2021) tabiriyle memur modernleşmesi olarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda homojen bir kültür, toplum ve millet anlayışı inşa etmek amaçlanmıştır. Ancak söz konusu bu inşa süreci, toplumsal uzamda aynı derecede karşılık bulamamış; toplumun bir kesimi, bu inşa sürecine reaksiyoner bir tutumla karşılık vermiştir. Bu tutum ise modern zamana ait bir başka anlayışı ortaya çıkarmıştır: Muhafazakârlık. Bu anlamda muhafazakârlık, modern zamanın bir ürünüdür. Muhafazakârlık anlayışının temelinde yer alan aile, din ve gelenek gibi olgular, toplumsal düzeni sağlayan kurucu olgulardır. Söz konusu olgular Batı toplumlarında yaşanan değişimlere tepki gösteren muhafazakârlar için de benzer niteliktedir. Öte yandan Türkiye’nin modernleşme sürecinde geçirmiş olduğu değişim, muhafazakârlık bağlamında çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Bu noktada aile ve din gibi olgular, söz konusu çalışmaları merkezinde yer almıştır. Ancak Türkiye gibi dil, din, etnik ve mezhepsel çeşitliliğin olduğu bir ülkede her bölgenin veya yerleşim yerinin kendine özgü dinamikleri ve yerellikleri bulunmaktadır. Bu noktada modernleşme süreci ile ortaya çıkan yerel muhafazakârlık anlayışının ortaya konması söz konusu alana dair önem arz eden bir meseledir.

Değerlendirmesi yapılacak olan Büşra Özüdoğru'nun Siirt özelinde yapmış olduğu ve bu yerin yerel muhafazakârlık anlayışını ortaya koymayı amaçladığı “Muhafazakârlığın Yerel Görünümleri Siirt Örneği” çalışması, bu noktada özgün bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, yazarın sosyoloji bilim dalında yaptığı doktora çalışmasının kitaplaştırılmış versiyonudur.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türkiye’de muhafazakârlığın ortaya çıkış süreci ve bu sürece ilişkin kavramsal çerçeve yer almaktadır. İkinci bölümde ilk olarak muhafazakârlığın modernleşme süreci ile ilişkisi ele alınmıştır. Sonrasında ise söz konusu süreç Güneydoğu ve Siirt özelinde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde çalışmanın metodolojisi yer almakta, son bölümde ise katılımcılardan elde edilen veriler incelenmektedir. Yazar çalışmasında nitel araştırma yöntemini kullanmıştır. Araştırma tekniği olarak ise mülakat tekniğini kullanarak yarı yapılandırılmış görüşme formu ile 19 Kürt, 11 Arap, 5 melez (Arap ve Kürt karışık) ve bir tane de Türk kökenli Arap olmak üzere toplam 36 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapmıştır. Bu kişilerin 12’si kadın, 24’ü erkektir. Kadın sayısının nispeten daha az olmasının sebebi yazara göre görüşölmek istenen kadınların Türkçeyi hiçbir şekilde bilmemeleridir. Esasında söz konusu durumun bizatihi kendisi de muhafazakârlık anlayışının ve ana dile yapılan (Kürtçe) müdahalelerin toplumsal uzamda yeterince yer etmediğini göstermesi bakımından somut bir örnektir. Bu noktada yazar, söz konusu kişilerle görüşmeler yapabilseydi, çalışmanın özgünlüğü artabilirdi.

Yazar Siirt’tin yerel muhafazakârlık anlayışını ortaya koymaya yönelik üç tema belirlemiştir. Bunlar dinî muhafazakârlık, kültürel muhafazakârlık ve siyasal muhafazakârlık temalarıdır. Bu temalar Siirt’in kendine özgü

yerelliklerini ortaya koyacak alt temalardan oluşmaktadır. İlk tema olan dinî muhafazakârlık temasında, katılımcılara medrese, şeyh, seyda, vakıf arazileri ve taziye kültürüne dair sorular yöneltilmiştir. Bu noktada elde edilen veriler genel hatları ile şu şekildedir: Katılımcıların geneli medrese, şeyh ve seyda gibi kurum ve şahıslar konusunda yerine getirdiği işlevler bakımından muhafazakâr bir anlayışa sahiptir. Bu noktada dikkat çeken nokta, katılımcıların bürokrasinin bir kolu olan Diyanete danışmak yerine söz konusu şahıslara, toplumsal ve dinî konularda kanaat önderliği vasfı yüklemeleridir. Bu durumu yazar, yörede geleneksel hukukun etkili olmasıyla ilgili bir durum olarak değerlendirmektedir. Bu türden bir değerlendirme nispeten eksik bir değerlendirme olarak kalmaktadır. Çünkü katılımcıların ifadelerinden (ki bu ifadeleri diğer temalarda da görmek mümkündür) yöredeki kişilerin (özellikle Kürtlerin) devlet ve kurumları ile mesafeli bir ilişkiyi benimsedikleri anlaşılmaktadır. Bu mesafeli ilişki, bir anlamda katılımcıların muhafazakârlık anlayışını şekillendiren bir özelliğe sahiptir. Bu noktada söz konusu ilişkiye değinilmesi ve bu ilişkinin muhafazakârlık ile bağlantısının ele alınması çalışmanın elde edeceği sonuçlara önemli bir katkı sağlayabilirdi. Öte yandan katılımcılar nezdinde medreselerin eski işlevini tam olarak yerine getiremediği ve siyasetle ilişki kurduğuna dair eleştiriler de yer almaktadır. Bu ise yazarın da belirttiği gibi en nihayetinde söz konusu kuruma karşı muhafazakâr bir tepkidir (s. 83-106). Dinî muhafazakârlığı ortaya koymaya yönelik belirlenmiş bir diğer tema ise vakıf arazileri konusunda katılımcıların düşünceleridir. Katılımcıların genelinde vakıf arazileri hakkında genel bir hassasiyetin olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki katılımcıların birçoğu, yaşadıkları sıkıntıları veya musibetleri vakıf arazilerini kullanmalarına bağlamaktadırlar. Ancak yazara göre Arap

katılımcılar, vakıf arazileri konusunda kendilerini, Kürtlere nazaran daha duyarlı görmektedirler. Söz konusu durum din referanslı bir sebep olmakla beraber özellikle doksanlardan sonra, zorunlu göçlerle gelen Kürtlerin bir kısmının vakıf arazileri üzerine yerleşmeleriyle de ilgilidir. Bu durum yerelliğin içerisinde farklı reaksiyoner muhafazakârlıkların olduğunu ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir (s. 122-137). Siirt'in dinî yönden muhafazakâr olduğunu ortaya koyan bir diğer tema ise taziye kültürüdür. Bu noktada taziye kültürünün Arap, Kürt, melez, yaş, cinsiyet veya ideoloji gibi unsurların çokça üstünde bir öneme sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (s. 109-122). Yazarın dinî muhafazakârlık bağlamında ele aldığı temalar, büyük oranda kurumsal ve siyasetle de ilişkilendirilebilecek temalardır. Bu noktada yazarın dinî muhafazakârlığı, gündelik hayatta devam eden pratikler veya ritüeller üzerinden ele alması, çalışmaya dair daha kapsamlı veriler sunabilirdi.

Kültürel muhafazakârlığı ortaya koymaya yönelik alt temalar ise dinî ve siyasal muhafazakârlığa dair belirlenen alt temalardan daha fazladır. Bu noktada belirlenen ilk alt tema ana dil konusudur. Yazara göre Arap ve Kürtler arasında, yeni neslin okul hayatının başlamasına kadar ana dilin konuşulması durumu, daha az rastlanan bir durum haline gelmiştir. Bu durumun sebebi ise yazar tarafından erken Cumhuriyet döneminde dile yapılan müdahaleler ile kitle iletişim teknolojilerinin artışına bağlanmıştır. Bu bağlamda ana dil, resmi dil karşısında nispeten zayıf bir duruma düşmüştür. Ancak görüşmelerde Kürt katılımcıların Arap katılımcılara nazaran dil konusunda nispeten daha muhafazakâr bir tutum içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. Söz konusu durum yazara göre Kürtçenin ve Kürtlük meselesinin politikleşmesi ile ilgilidir. Öte yandan araştırmaya dâhil edilen Koçer (göçmen,

bir aşirete bağlı Kürtler) Kürtlerin, Kürtçeyi daha saf haliyle kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak söz konusu durumun arkasında yatan sebeplere dair yazar tarafından bir açıklama yapılmamıştır (s. 145-172). Bu noktada şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Araştırmanın farklı yerlerinde Koçerlerin diğer Kürt ve Araplar tarafından kentin genel görünümünü bozucu etkilerinden dolayı pek sevilmedikleri ve daha izole yaşadıkları belirtilmektedir. Bu anlamda söz konusu durum, ana dilin nispeten daha saf haliyle konuşulmasındaki sebepler arasında yer alabilir. Kültürel muhafazakârlığın anlaşılmasına yönelik belirlenen bir diğer alt tema ise katılımcıların aşiret, akrabalık ve sülale bağları hakkındaki düşünceleridir. Yazara göre genel olarak Kürtlerde -aşirete aidiyette çözümler olmakla beraber- aşiret ve aile büyüklerinin verdikleri kararlara genel bir bağlılık söz konusudur. Bununla beraber Kürt ve Arap katılımcıların genelinde akrabalık bağlarının önemli olduğu ve bu doğrultuda muhafazakâr bir tutumun olduğu anlaşılmaktadır (s. 172-187). Kültürel muhafazakârlığı anlamaya yönelik belki de en önemli alt tema Siirt Araplarının doksanlardan sonraki zorunlu göçlerle ilgili düşünceleridir. Çünkü söz konusu dönemlerde, güvenlik meseleleri nedeniyle kentin yerlileri konumundaki Araplar, farklı kentlere göç etmiş; köylerde ve nispeten daha kırsal alanlarda yaşayan Kürtler ise kente yerleşmiştir. Yazara göre söz konusu durum, Araplar tarafından oldukça reaksiyoner bir tutumun gelişmesine neden olmuştur. Çünkü Araplara göre, bu göçlerle, kent artık bir köy görünümüne geçmiş; kendileri ise yoğun Kürt nüfusu ve farklı kentlere göç eden Araplar nedeniyle azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bu durum Arapları başka bir reaksiyoner tutumun içerisine dâhil etmiştir: İktidar partinin yanında yer almak. Bu noktada Arapların belediye dışında (Kürtlerin temsiliyet çoğunluğu

olması nedeniyle) üniversite ve bürokrasinin diğer kademelerinde yer alarak yöredeki konumlarını korumaya çalıştıkları anlaşılmaktadır (s. 187-216). Kültürel muhafazakârlığın bir diğer alt teması ise katılımcıların üniversite hakkındaki düşünceleridir. Yazara göre üniversitede okuyan gençler, kentteki genç kuşağı ahlaki yönden olumsuz etkilemektedir. Buna karşın kentte kurulan üniversiteler, kızların üniversite eğitimi almalarının yolunu açmıştır. Çünkü yörede, kızların şehir dışındaki üniversitelere gönderilmesine dair genel bir karşı çıkış söz konusudur (s. 260-270). Bir diğer alt tema ise Siirt'in bir ilçesi olan Tillo'nun kentteki konumuna yönelik düşüncelerdir. Tillo'nun çalışmaya dâhil edilmesinin sebebi, bu yerleşim yerinin dinî, sosyal ve toplumsal yönden ülke genelinde önemli bir yere sahip olduğu düşüncesidir. Nitekim katılımcıların genelinin fikirleri de bu doğrultudadır. Bu anlamda katılımcılar nezdinde Tillo'ya dair dinî ve kültürel bir muhafazakâr tutumun olduğu anlaşılmaktadır (s. 270-277). Kültürel muhafazakârlığın bir diğer alt teması ise kadının konumuna dair katılımcıların görüşleridir. Yazara göre kadın ve erkek katılımcıların genelinde aile olgusu, kadın üzerinden ele alınmıştır. Öyle ki aile birliğinin bozulması ve boşanmaların artışı kadının eş ve annelik rollerinden uzaklaşması bağlamında ele alınmıştır. Bununla beraber annelik ve eş vasfını kaybetmemek kaydıyla kadınların okumasına olumlu yaklaşıldığı söylenebilir (s. 226-252).

Siyasal muhafazakârlık teması altında ise yörede sağ ve merkez-sağ siyasî geleneğin ve Kürt siyasal hareketinin hangi saikler etrafında siyasî bir kimlik ürettiği, HDP ve PKK'nin din ve gelenekler hakkındaki tutumu, "sivil cumalar", kayyum atamaları, Kobani olayları konuları ele alınmıştır. Yazarın katılımcılardan edindiği veriler doğrultusunda şunları söyleyebilmek mümkündür: Yörede sağ ve merkez-sağ

siyasetin tabanda temsiliyet bulmasında (özellikle Kürtler nezdinde çünkü Arapların geneli sağ siyasi geleneğin homojen bir tabanını oluşturmaktadır) bu siyasetin, din ve etnik unsurlar bakımından tabana hitap etmesinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu noktada Araplar nispeten daha homojen bir görünüm sergilemektedir. Çünkü Arapların birçoğu sağ siyaset geleneğinin temsilcileri iken, Kürtlerde söz konusu durum ikiye ayrılmış bir vaziyettedir. Bu noktada Kürtlerin bir kısmı din ve etnik unsurlara karşı ılımlı tutumundan dolayı sağ siyasî geleneği savunurken, bir kısmı ise ılımlı olmayan bir kimlikçi tutumdan dolayı Kürt siyasal hareketini desteklemektedir. Siirt'in genel görünümü ise ikinci kesimdeki Kürtlerin düşünceleri doğrultusundadır. Bunun sebepleri arasında yörenin yerlileri konumundaki Arapların terör ve başka sebeplerden dolayı farklı kentlere gitmeleri ve zorunlu göçlerle beraber demografik bakımdan Kürtlerin sayıca daha fazla olmaları yer almaktadır. Öte yandan yazarın ele aldığı diğer alt temalarla ikinci kesimdeki Kürtlerin Kürt siyasal hareketini desteklemelerindeki sebepler daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu noktada çözüm sürecinin istenilen şekilde sonuçlanmaması, yerel seçimlerde seçilen HDP'li belediye başkanlarının bazılarının yerine kayyum atanması, sivil cuma namazları ile Kürtçe hutbelerin okunması, buna karşın devletin yörede kullanılan baskın dile rağmen Türkçe hutbe okutulmasını istemesi ve Kobani olaylarının yöredeki yansımaları söz konusu Kürtlerin, Kürt siyasal hareketini savunmalarını ve daha fazla desteklemelerini sağlamıştır (s. 277-333).

Yazarın çalışması hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olursa, araştırmanın alandan verilere dayanması konusunda özgün bir yere sahip olduğunu belirtmek mümkündür. Yazar, ele aldığı konuları akıcı ve anlaşılır bir üslupla ifade etmiştir. Çalışmanın içeriğine ve çalışmaya dâhil

edilen katılımcılara dair genel bir eleştiri olarak katılımcıların seçiminde amaçlı örneklem tekniğine yeterince riayet edilmediği söylenebilir. Şöyle ki çalışmaya dâhil edilen katılımcıların yaklaşık onunun eğitim düzeyi ilkokul ya da ortaokuldur. Bir katılımcı ise düzenli bir eğitim görmemiştir. Kalan diğer katılımcıların eğitim düzeyi ise çoğunlukla lisans ve lisansüstüdür. Katılımcıların araştırma soruları konusunda zengin veri elde edilebilecek şekilde daha duyarlı seçimi, çalışmanın konusunun daha verimli incelenmesini sağlayabilirdi. Katılımcılar konusunda dikkat çeken diğer husus ise katılımcıların yaş aralığıdır. Çalışmada katılımcıların 25 yaş ve üstü bireylerden seçildiği görülmektedir. 18-25 yaş aralığından bireylerin çalışma evrenine dâhil edilmesi muhafazakârlık konusunun kuşaklar arasında karşılaştırılmasına, benzerlik ve değişimlerin daha açık şekilde ortaya konmasına katkı sağlayabilirdi. Yine böyle bir tercih muhafazakâr eğilimlerin geleceğine dair ipuçları elde etme imkânı sunabilirdi. Katılımcı seçiminde kuşakların yeterince dikkate alınmaması; katılımcı ifadelerinden yapılan doğrudan alıntıların çoğunlukla ikinci ve üçüncü kuşak katılımcılardan olmasına sebebiyet vermiş görünmektedir.

Yazar, çalışmada şeyh ve seyda gibi bazı kişilerin - yazarın kadın olması nedeniyle- kendisiyle görüşme yapmak istemediğini belirtmektedir. Bu tutum da üzerinde ayrıca durulması gereken muhafazakâr bir görünüm olarak değerlendirilebilir. Bu noktada Siirt özelinde çalışma yapacak araştırmacıların yöredeki muhafazakâr eğilimleri, yörenin genel profilini dikkate alarak farklı araştırma stratejileriyle konuya yaklaşımları elimizdeki bu çalışmanın eksik bıraktığı noktaları tamamlama açısından önemlidir. Yine bu tür araştırmalarda katılımcılar grubuna şeyh, seyda gibi yörede önemli sayılan kişilerin, Koçerler gibi yörede kabul görmeyen kişilerin,

yörenin yerlileri olarak görülen Arap ve Kürtlerin ve kentin en ücra köşelerinde sosyo-ekonomik bakımdan oldukça düşük düzeyde yaşam sürmekte olan kişilerin dengeli bir şekilde dâhil edilmesi, muhafazakârlığın yerel görünümünün farklı dinamiklerini bizlere sunması adına önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Akın, Mahmut Hakkı. *Türkiye'de Modernleşme-Din, Siyaset ve Toplumsal Değişme*. Ankara: Türkiye Notları Yayınevi, 2021.